

ЕВОЛЮЦІЯ ГРОШЕЙ В РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ МИСЛЕННЯ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД

Постановка проблеми. Розвиток культури мислення еволюції грошей є досить актуальним питанням сьогодення. Потрібно звернути увагу на ціннісний характер грошей, а не абстрактний і безособовий характер, виходячи з їхньої ідеальної природи

Мета роботи полягає у розкритті проблеми еволюції ціннісного відношення до грошей в історії розвитку філософської думки, уточнення основних

понять соціальної сутності грошей, що розширить смисловий простір їх розуміння. Для розкриття поставленої мети ставимо перед собою наступні **завдання**: провести узагальнюючий аналіз світоглядних передумов перетворення людини із об'єкта всевладдя грошей на свідомого суб'єкта грошових відносин.

Об'єкт дослідження: культура мислення

Предмет дослідження: переосмислення розвитку культури мислення еволюції грошей з філософського погляду

Сучасне цивілізаційне суспільство навіть уявити не може життя без грошей. Ними вимірюється еквівалент вартості витраченої праці, особисті накопичення, благоустрій в суспільстві і, головне, обмін на необхідні товари. У різних культурах до грошей ставилися по-різному: одні приписували їх появу богам, інші бачили в них демонське походження.

Необхідно виходити з того, що «економічні гроші» – лише видима частина «грошового айсбергу». В глибинах економічної реальності прихована значна і головна сутність грошей, виявленням якої завжди займалась філософія. В античній філософії, де центральною в теорії пізнання поставала проблема співвідношення знання та мислення, істинного та хибного, знання розумілося в єдності з його предметом. Мислителі розглядають гроші як одну з цінностей цивілізованого суспільства. Аристотель, як і Платон, підкреслював важливу соціальну функцію грошей – бути засобом обміну, способом порівняння цінностей предметів один з одним [2, с. 34]. Платон визнає, що пізнання можливе завдяки відношенню між «буттям» і «небуттям», як і між суб'єктом та об'єктом пізнання. Гроші – також результат відносин, які виникають в процесі становлення суспільства, його раціоналізації. Завдяки цьому відношенню одержує пояснення не тільки можливість пізнання буття (ідей), але і їх зв'язок. Лише по відношенню одна до одної ідей володіють сутністю. Так само і гроші володіють сутністю тоді, коли виражають «відношення людей в процесі економічної діяльності та обміну» [6, с. 95].

Переосмислюючи погляди Платона стосовно розуміння «сутності», Аристотель вводить співвідносні поняття: «більше–менше», «господар–раб», «вартість–гроші», «багатство–розподіл» тощо. Кожне із співвіднесених понять одержує свій зміст через друге; тому для «першого існувати – означає перебувати в певному відношенні до другого» [1, с. 116]. Дійсно, самостійне буття сутності грошей виявляє себе через співвіднесення з іншою сутністю.

В епоху середньовіччя мислителі використовують в основному нормативний метод дослідження, переважають оціночні судження з позицій християнського вчення. У творах Ф. Аквінського походження грошей розглядається як наслідок домовленості між людьми. У людей середньовіччя, в тому числі купців, кліриків і богословів, ніколи не було ясного і єдиного уявлення про предмет, який ми розуміємо під цим терміном сьогодні [8, с. 6–7]. Тобто предмет «грошей».

Використання грошей обов'язково пов'язувалося із дотриманням релігійних та етичних правил, на які посилалась церква, повчаючи і при необхідності направляючи або засуджуючи користувачів грошей. Євангельські тексти, в яких засуджувалося багатство і гроші («Хто любить гроші, навряд чи уникне гріха»), виражали сутність економічного і релігійного контексту, в якому використовувалися гроші впродовж всіх середніх віків [8, с. 12].

В умовах «грошового ладу» [9], або «економічної цивілізації» [10], гроші ставлять людину перед необхідністю раціонального обґрунтування своїх дій. І в цьому сенсі потрібно погодитися з Г. Зіммеlem, який вважав, що розвиток інтелекту йде паралельно з розвитком грошового господарства. Більше того, гроші сприяють розвитку «суспільного інтелекту», ставлячи соціум перед необхідністю громадського контролю над «вільною грою ринкових сил» [5, с. 38].

Як відомо, в епоху Нового часу відбувається розмежування філософії та економічного знання. У цей період гроші «втрачають предметну підставу» у філософських роздумах і переходять у предметне поле економічної науки, стаючи не лише економічною категорією, але й філософсько-економічною. З'являється «кількісна теорія грошей», котра створювала відповідну методологічну основу і для характеристики принципів формування цінності грошей.

Так, в І. Канта поняття «власності» конститується в поняттям «особистості». Тільки той, хто може бути власником «самого себе» і вільний розпоряджається собою, є особистістю і правомірним суб'єктом. На думку І. Канта, якщо власник може розпоряджатися зовнішнім предметом на власний розсуд, то людина може бути тільки своїм власним господарем, але не власником самого себе, не говорячи вже про те, щоб бути «власником інших людей» [7]. Тобто якщо право власності на речі (і гроші) є майже безмежним, право розпоряджатися іншими людьми обмежене почуттям відповідальності.

Значну увагу проблемі грошей приділяв видатний німецький мислитель Г. В. Ф. Гегель. Його концепція викладена в основному в праці «Філософія права», в

якій обґрунтовуються основи і принципи громадянського суспільства народжуваного ринковою економікою. Гроші є невід'ємною частиною власності, є «вкладання волі в річ», і тим самим особа дає собі «зовнішню сферу своєї свободи». Найважливішою передумовою власності і грошей Г. Гегель вважав свободу. Стверджуючи, що речі, на відміну від вільної особистості, є «невільними, позбавленими індивідуальності, безправними», мислитель трактував власність як еманацию (сходження) «абсолютної ідей», завдяки якій особистість переходить із суб'єктивного змісту в об'єктивний. «

Проблема грошей стає зрозумілою, якщо мати чітке визначення поняття «цінності». В найбільш загальному плані «цінність – зберігаюча можливість задовольнити свою потребу. Грошима самими по собі неможливо користуватися безпосередньо, вони повинні бути перетворені в специфічні речі» [5, с. 403]. Оскільки придбана за гроші річ має цінність, кожен може задовольнити нею мою проблему.

Марксизм критикує і заперечує «світ грошей». Для О. І. Субетто, згідно «законів діалектики», гроші еволюціонують в «антигроші», вірніше, в гроші, які заперечують «товарні гроші», що беруть участь в товарних відносинах. Заперечуючи заради створення свого, «часто» грошового світу, де формується «чистий кругообіг грошей», який перекроєє «світову карту капіталорозподілу», під керівним впливом світової «фінансової капіталократії», котра уособлює собою «диктатуру великих грошей». Однак подібний критично-заперечувальний підхід не вирішує, на мій погляд, проблеми «світу грошей» і відношення до грошей людини. Адже сучасний світогляд являє собою обезособлену транснаціональну систему, яка складається з міжнародних неурядових організацій і транснаціональних координатій, що свідчить про наявність «парадержавної системи управління», а не просто господарську діяльність. По суті мова йде про «грошовий лад», який

містить регулюючі, владні функції, котрі далеко виходять за рамки найбільш складних виробничих і ринкових зв'язків, відносячись до політичної сфери життя суспільства. «Непублічна влада, добре володіючи схемами напівфункціонального організаційного і господарського управління, постійно нарощуючи витонченість і силу звичних фінансово-правових кодів, проробила вражаючу еволюцію від панування над матеріальними об'єктами до управління об'єктами соціальними (суб'єктами), зливаючись, таким чином, з більш звичним контуром влади, причому надзвичайного рівня компетенції» [9, с. 147], – зазначає О. І. Неклеса. Потрібно звернути увагу на ціннісний характер грошей, а не абстрактний і безособовий характер, виходячи з їхньої ідеальної природи. Вони є зручним засобом для переходу всіх цінностей, які не підлягають «зважуванню» або «вимірюванню» до кількісних характеристик тощо. Через це вони не підпорядковуються звичній шкалі цінностей. Аналіз поглядів мислителів попередніх культурно-історичних епох показав, що ціннісний підхід не використовувався у вивченні феномена грошей. Це викликано тим, що у філософських побудовах поняття «цінність» було відсутнім аж до середини ХІХ століття. Але це зовсім не означало, що в метафізичних роздумах ідея цінності й «ціннісний підхід» не були задіяні. Але одна справа оперувати цінностями, інша справа мати ідею цінності і трактувати об'єкти як цінності. Отже, можна констатувати, що і сучасна філософська думка поки не прийшла до однозначного розуміння грошей ні з точки зору того, що таке феномен грошей, ні з точки зору методології дослідження. Про це свідчить їх еволюція, яка демонструє самі різні принципи та підходи до їх розуміння та дослідження. Аналіз розвитку феномену грошей в суспільстві та їх осмислення у філософських дискурсах в ту чи іншу епоху ставить завдання дослідити проблему монетарної свідомості в контексті знаково-символічного універсуму.

Література

1. Гайденко П. П. Бытие и разум / П. П. Гайденко // Вопросы философии. – 1997. – № 7. – С. 110–132.
2. Гончаров В. В. Гроші в контексті аксіологічного аналізу / В. В. Гончаров // Мандрівець. – 2008. – № 4 (75). – с.33–37.
3. Гончарук (Чолач) Т.В., Джугла Н.В., Етнологічні інтенції осмислення українства у філософії Богдана Цимбалістого. // Психологія і педагогіка. – Тернопіль, 2018. - №1-2. – с 155-162.
4. Джугла Н. До питання Українського східного Обряду у рішеннях Замоїського скандалу 1720р. / Історія релігій в Україні. – Львів, «Логос», 2005. – с 210-215
5. Зиммель Г. Філософія грошей / Г. Зиммель. – К. : Промінь, 2010. – с.504
6. Льїн В. В. Філософія багатства: людина в світі грошей / В. В. Льїн. – К. : Знання України, 2005. – с.496
7. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант. – М. : Думка, 1994. – с.592
8. Ле Гофф Ж. Средневековье и деньги: очерк исторической антропологии / Ж. Ле Гофф. – СПб.: ЕВРАЗИЯ, 2010. – с.224
9. Неклеса А. И. Трансмутации истории / А. И. Неклеса // Вопросы философии. – 2001. – № 3. – с.58–71.
10. Осипов Ю. М. Філософія господарства / Ю. М. Осипов. – М. : Юрисль, 2001. – с.624
11. Філософія: навч. посіб./ Гончарук Т.В., Джугла Н.В., Шумка М.Л., - Тернопіль: підручники і посібники, 2016. – 416 с